

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ „ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ - СКОПЈЕ

UDK 34



ISSN 0583-5062

ГОДИШНИК

НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ
„ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ ВО СКОПЈЕ

ANNUAIRE

DE LA FACULTÉ DE DROIT
„IUSTIANUS PRIMUS“ DE SKOPJE

*ВО ЧЕСТ НА
ГАЛЕ ГАЛЕВ*



ТОМ
59

Скопје 2021

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ „ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ - СКОПЈЕ

ГОДИШНИК

НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ
„ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ ВО СКОПЈЕ

ANNUAIRE

DE LA FACULTÉ DE DROIT
„IUSTINIANUS PRIMUS“ DE SKOPJE



ВО ЧЕСТ НА
ПРОФ. Д-Р ГАЛЕ ГАЛЕВ

СКОПЈЕ, 2021

**УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ „ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ - СКОПЈЕ**

**ГОДИШНИК
НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ
„ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ ВО СКОПЈЕ**

ГОДИШНИК

ТОМ 59

**СКОПЈЕ
SKOPJE**

2019

**ANNUAIRE
DE LA FACULTÉ DE DROIT
„JUSTINIANUS PRIMUS“ DE SKOPJE**

РЕДАКЦИСКИ ОДБОР

Уредник на Годишникот
проф. д-р Јадранка Дабовиќ Анастасовска

Уредувачки одбор на Годишникот во чест на проф. д-р Гале Галев, редовен професор
на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје:

проф. д-р Арсен Јаневски (Република Северна Македонија)
проф. д-р Родна Живковска (Република Северна Македонија)
проф. д-р Слободан Перовиќ (Република Србија)
проф. д-р Марко Баретиќ (Република Хрватска)
проф. д-р Зоран Рашовиќ (Црна Гора)
проф. д-р Бранко Мораит (Босна и Херцеговина)
проф. д-р Владо Петров (Република Бугарија)

Секретар на Годишникот
проф. д-р Неда Здравева

Правен факултет „Јустинијан Први“ - Скопје
ул. Гоце Делчев 96 1000 Скопје, Република Северна Македонија

Лектура: Лилјана Јовановска

Печати: Стоби Трејд, ДООЕЛ
тираж: 100 примероци

**УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ „ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ - СКОПЈЕ**

ГОДИШНИК

**НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ
„ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ ВО СКОПЈЕ**

ANNUAIRE

**DE LA FACULTÉ DE DROIT
„IUSTINIANUS PRIMUS“ DE SKOPJE**



**ВО ЧЕСТ НА
ПРОФ. Д-Р ГАЛЕ ГАЛЕВ**

СКОПЈЕ, 2021

СОДРЖИНА
НА ГОДИШНИКОТ НА ФАКУЛТЕТ „ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ ВО СКОПЈЕ
ВО ЧЕСТ НА ПРОФ. Д-Р ГАЛЕ ГАЛЕВ

ВО ЧЕСТ НА ПРОФ. Д-Р ГАЛЕ ГАЛЕВ.....V

ПРИВАТНО ПРАВО

Slobodan Perović
PREDNACRT GRAĐANSKOG ZAKONIKAREPUBLIKE SRBIJE.....1

Yevgeny Alekseyevich Sukhanov
CONTRACT AND CORPORATE LAW CORRELATION.....19

Миодраг В. Орлић
СУБЈЕКТИВНА ДЕЛИКТНА ОДГОВОРНОСТ (У ПРЕДНАЦРТУ СРПСКОГ
ГРАЂАНСКОГ ЗАКОНИКА).....29

Zoran P. Rašović
PROGLAŠENJE OPŠTEG IMOVINSKOG ZAKONIKA ZA KNJAŽEVINU
CRNU GORU - NA CETINJU, 26. APRILA 1888. GODINE.....49

Мирко Васиљевић
ПРИВРЕДА И ПРАВНИ РЕЖИМ НЕКИХ ПРАВА МАЊИНСКИХ
АКЦИОНАРА – ЈЕДИНСТВО ИНТЕРЕСА ИЛИ ЈЕДИНСТВО
СУПРОТНОСТИ.....65

Radovan D. Vukadinović
RETHINKING ON THE CONCEPT AND CONSEQUENCES OF
NONPERFORMANCE OF CONTRACTUAL OBLIGATIONS AND BREACH
OF CONTRACT.....81

Branko Morait
ABOUT THE SUBJECT AND METHOD OF THE DEVELOPMENT OF THE
REPUBLIC OF MACEDONIA CIVIL CODE.....101

Владимир Петров
РЕФОРМАТА ВО БУГАРСКИОТ ПРАВЕН СИСТЕМ.....113

Christa Jessel-Holst
MACEDONIAN CIVIL LAW BEFORE THE GERMAN COURTS.....125

Драган Николић МОДИФИКАЦИЈЕ ВИЗАНТИЈСКОГ ПРАВА У СЛОВЕНСКОМ ПРАВНОМ ЗБОРНИКУ ЗАКОН СУДЊИ ЛЈУДЕМ.....	133
Гордана Станковић ПРОЦЕСНИТЕ НОРМИ ВО ПРЕДНАЦРТОТ НА ГРАЃАНСКИОТ ЗАКОНИК НА РЕПУБЛИКА СРБИЈА.....	151
Mihajlo Dika PRIZNANJE ČINJENICA U HRVATSKOM (I MAKEDONSKOM) PARNIČNOM UPOSTUPKU.....	167
Tatjana Josipović PRAVNI I GOSPODARSKI ASPEKTI PRAVA GRAĐENJA U HRVATSKOM PRAVNOM PORETKU.....	205
Snežana Miladinović USLUŽNA PRAVILA.....	231
Marko Baretić PROTUPRAVNOST KAO PRETPOSTAVKA ODŠTETNOPRAVNE DGOVORNOSTI U HRVATSKOM PRAVU.....	249
Thomas Meyer IN OR OUT? REFLECTIONS OF THE GERMAN DISCUSSION ON THE SEPARATION OF THE CONSUMER LAW FROM THE CIVIL CODE IN A SPECIAL LAW.....	283
Nada Dollani A SHORT HISTORICAL BACKGROUND ON THE CREATION OF THE ALBANIAN CIVIL CODE CONCEPT AND CONTENT.....	291
Светомир Шкарик. НАПОЛЕОН БОНАПАРТА И ГРАЃАНСКИОТ ЗАКОНИК.....	307
Софија Тодорова БРЕНДОТ КАКО МОЌНА АЛАТКА.....	323
Арсен Јаневски ОБВРСКИ СО ПОВЕЌЕ ДОЛЖНИЦИ И ИЗВРШУВАЊЕ.....	341

Поликсена Гавроска, Илија Руменов СТРУКТУРАЛНАТА ПОСТАВЕНОСТ НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА ВО РАМКИТЕ НА ХАШКАТА КОНФЕРЕНЦИЈА ЗА МЕЃУНАРОДНО ПРИВАТНО ПРАВО: ПАРТНЕРИ ИЛИ СОПЕРНИЦИ?.....	357
Тодор Каламатиев, Александар Ристовски БИНАРНИОТ МОДЕЛ НА РАБОТНИТЕ ОДНОСИ И КРИТЕРИУМИТЕ ЗА РАЗГРАНИЧУВАЊЕ НА ДОГОВОРИТЕ ЗА ВРАБОТУВАЊЕ И ДОГОВОРИТЕ ЗА ДЕЛО.....	377
Борче Давитковски, Ана Павловска-Данева ТЕОРИИ ЗА РАЗГРАНИЧУВАЊЕ НА УПРАВНО ПРАВНИТЕ ДОГОВОРИ.....	399
Родна Живковска, Тина Пржеска ОБЈЕКТОТ КАКО ЕЛЕМЕНТ НА ГРАЃАНОСПРАВНИТЕ ОДНОСИ.....	417
Јадранка Дабовиќ-Анастасовска НЕКОИ ОТВОРЕНИ ПРАШАЊА ЗА ОГРАНИЧУВАЊЕТО НА СЛОБОДАТА НА ДОГОВАРАЊЕТО ВО СОВРЕМЕНОТО ЕВРОПСКО ДОГОВОРНО ПРАВО.....	435
Владо Бучковски, Есин Кранли Бајрам TESTAMENTI FACTIO ACTIVA ET PASSIVA ВО РИМСКОТО ПРАВО.....	493
Горан Коевски ПРОТИВПРЕЗЕМАЧКИ МЕРКИ ВО ПОСТАПКА ЗА НЕПРИЈАТЕЛСКО ПРЕЗЕМАЊЕ НА АКЦИОНЕРСКО ДРУШТВО.....	507
Биљана Петревска, Ванчо Узунов ПОТРЕБНИ РЕФОРМИ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА СОЛВЕНТНОСТ 2 ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....	541
Дејан Мицковиќ, Ангел Ристов ВРШЕЊЕ НА РОДИТЕЛСКОТО ПРАВО ПО РАЗВОД НА БРАК ВО МАКЕДОНСКОТО СЕМЕЈНО ПРАВО.....	555
Тони Дескоски, Вангел Доковски АВТОНОМИЈАТА НА ВОЛЈАТА НА СТРАНКИТЕ ВО МЕЃУНАРОДНОТО ПРИВАТНО ПРОЦЕСНО ПРАВО.....	575

Emine Zendeli THE RIGHT TO MORTGAGE IN THE LIGHT OF EUROPEAN CIVIL CODES.....	591
Katerina Anchevska Netkovska, Aleksandra Grozdanova PATENTS IN BIOSIMILAR MEDICINAL PRODUCTS, THE NEW CHALLENGE IN IPR.....	607
Гоце Галев КОНТРОЛА НА СПОЈУВАЊЕТО НА ТРГОВСКИТЕ ДРУШТВА.....	619
Игор Камбовски ВИДОВИ ЗАСТАПУВАЊЕ ВО ГРАЃАНСКОТО ПРАВО.....	633
Ненад Гавриловиќ ОДГОВОРНОСТ ЗА ШТЕТА ОД ЖИВОТНИ.....	649
Неда Здравева КОНЦЕПТОТ НА ГРАЃАНСКОПРАВНАТА ОДГОВОРНОСТ НИЗ ПРИЗМА НА ОДГОВОРНОСТА ЗА ШТЕТА ВО МАКЕДОНСКИОТ ПРАВЕН СИСТЕМ.....	681
Јован Зафировски БАНКАРСКИТЕ ДЕЈНОСТИ ВО НОВИОТ ГРАЃАНСКИ ЗАКОНИК НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....	701
Марија Амповска ВИДОВИ ДОГОВОР ЗА ОСИГУРУВАЊЕ ЖИВОТ ВО ПРАВНАТА ТЕОРИЈА И ВО МАКЕДОНСКОТО ПРАВО.....	713
Елена Игновска ПРАВАТА НА ДЕЦАТА ЗАЧНАТИ СО ДОНИРАН ГЕНЕТСКИ МАТЕРИЈАЛ.....	729
Милка Ракочевиќ ДОЛЖНОСТ ЗА ЗБОРУВАЊЕ НА ВИСТИНАТА ВО ПАРНИЧНАТА ПОСТАПКА.....	749

ЈАВНО ПРАВО

Љупчо Арнаудовски, Александра Груевска-Дракулевски ДИСЦИПЛИНСКА И МАТЕРИЈАЛНА ОДГОВОРНОСТ НА ЗАТВОРЕНИЦИТЕ - МАКЕДОНСКОТО ЗАКОНОДАВСТВО НАСПРОТИ СТАНДАРДИТЕ НА ООН И ЕВРОПСКАТА УНИЈА.....	765
Владо Поповски РАЗЛИЧНАТА СУДБИНА НА АЛБАНИЈА И МАКЕДОНИЈА НА ЛОНДОНСКАТА АМБАСАДОРСКА КОНФЕРЕНЦИЈА 1912-1913 ГОДИНА.....	789
Симеон Гелевски ПРАВНА РЕТОРИКА.....	801
Димитар Гелев КАЛАБРИСКИ ПРОХИРОН.....	817
Татјана Петрушевска, Марјан Попески АРИСТОТЕЛ НАУКАТА ЗА ДУШАТА И РЕТОРИКАТА.....	839
Рената Дескоска СЛОБОДАТА НА ЗДРУЖУВАЊЕ – ПРЕДИЗВИЦИ ВО МАКЕДОНИЈА, ГРЦИЈА И БУГАРИЈА.....	869
Мишо Докмановиќ АМЕРИКАНСКО – АЛБАНСКИТЕ ОДНОСИ ВО „БУНКЕРОТ НА СТУДЕНАТА ВОЈНА“.....	889
Ненад Марковиќ ПРЕДИЗВИКОТ НА ГЛОБАЛНОТО ЦИВИЛНО ОПШТЕСТВО: ЦИВИЛНОТО ОПШТЕСТВО ПОД УДАРОТ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА.....	907
Владимир Божиновски УНИФИКАЦИЈА НА ЕВРОПА ПРЕКУ КРСТОНОСНИТЕ ВОЈНИ -ВОЈНАТА КАКО СРЕДСТВО ЗА ИНТЕГРАЦИЈА ВО СРЕДНИОТ ВЕК.....	939
Ирена Рајчиновска-Пандева НАЦИОНАЛЕН ИДЕНТИТЕТ – ЕВРОПСКИ ИДЕНТИТЕТ (КОНФЛИКТ ИЛИ ВЗАЕМНО ПРИЗНАВАЊЕ).....	949

Јорданка Галева МУЛТИКУЛТУРАЛИЗМОТ И ВЛИЈАНИЕТО ВРЗ РАЗВОЈОТ (СО ОСВРТ НА МАКЕДОНСКОТО ОПШТЕСТВО).....	967
Елена Михајлова ГЕНЕЗА НА МОДЕРНИОТ ИДЕНТИТЕТ.....	989
Елена Давитковска, Ивана Шумановска-Спасовска ОБУКИТЕ НА АДМИНИСТРАЦИЈАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА – ПОТРЕБА ИЛИ НЕЖНОСТ.....	1001
Даниела Блажевска ТИМСКАТА РАБОТА ВО МЕДИУМИТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА (2011).....	1021
Христина Рунчева-Тасев РЕПУБЛИКАНИЗАМ- ПОЈАВА, РАЗВОЈ И ФОРМИ.....	1033
Јелена Трајковска-Христовска СИСТЕМОТ НА КОНТРОЛА НА УСТАВНОСТА ВО ПЕТТАТА ФРАНЦУСКА РЕПУБЛИКА.....	1049
Љупчо Стојковски ПРИНЦИПОТ НА ПРОПОРЦИОНАЛНОСТ ВО МЕЃУНАРОДНОТО ХУМАНИТАРНО ПРАВО И ОПЕРАЦИЈАТА „ЗАШТИТЕНА ГРАНИЦА“.....	1067
Наталија Кукошка “РЕСТОРАТИВЕН КОНЦЕПТ НА ТРАНЗИЦИОНАТА ПРАВДА”.....	1083

СОРАБОТНИЦИ И СТУДЕНТИ

Ристо Илиоски ПРАВНИ СРЕДСТВА ВО СЛУЧАЈ НА ПОВРЕДА НА НЕЖНИОТ ДЕЛ.....	1099
Роберт Стефановски ПРАВОТО НА ДОЉНИКОТ НА ПОПРАВАЊЕ ВО ДОМАШНОТО, МЕЃУНАРОДНОТО И СПОРЕДБЕНОТО ДОГОВОРНО ПРАВО.....	1115

проф. д-р Тони Дескоски¹
проф. д-р Вангел Доковски²

АВТОНОМИЈАТА НА ВОЛЈАТА НА СТРАНКИТЕ ВО МЕЃУНАРОДНОТО ПРИВАТНО ПРОЦЕСНО ПРАВО

УДК: 341.981:341.24
341.981(497.7)
1.01 Изворна научна статија

Резиме

Во илудроит, автиторитте ирватит анализа на автитономијатта на волјатта во меѓународното ирватитно ироцесно ирраво. Во делот на автитономијатта на волјатта, наведено е дека денес иститта сѐ иовеке се ирифакта како основ за воситоситавување на избрана меѓународна судска надлежностит. Доитиушиттеността и оитраничувањатта на волјатта на ситранкиитте, во насока на избор на надлежен суд, денес се реитиулираатит и во националнитте закони за меѓународно ирватитно ирраво, но и во Реитиулатитиватта Брисел I (Новела) и Хашкатта конвенцитја за доитоворитте за избор на надлежен суд од 2005 иодина. Ироцесноирравнитот облик, автитономијатта на волјатта ио добита иреку ситиоитобитта за избор на надлежен суд, која иак доколку се разитледува од итеоретитско-иравен аспектит, можеме да заклучи дека е соситавена од итри конситиитиитиитивни елементити: автитономија на волја, соитласностит на автитономија на волјатта и цел која се иоситиитиува со автитономијатта на волјатта.

Клучни зборови: меѓународно ирватитно ироцесно ирраво, автитономија на волјатта, избрана меѓународна судска надлежностит, соитласностит, ирроитиациона ситиоитоба.

1. ВОВЕД

Во современи услови на развој на меѓународната трговија и сѐ позачестеното појавување на странски елемент во граѓанскоправните односи,

1 Редовен професор, Правен факултет „Јустинијан Први“ - Скопје, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

2 Вонреден професор, Правен факултет „Јустинијан Први“ - Скопје, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

ја наметнува сама по себе потребата од прогресивен развој на правилата на меѓународното приватно право. Ако само ја погледнеме состојбата со правото на Европската Унија, ќе забележиме дека најголем дел од легислативната активност се одвива во делот на регулирање на граѓанските и трговските работи. Тој процес се одвива преку усовјување на соодветни Регулативи и Директиви. На тој начин, националните правила сè повеќе се заменуваат со правила на Европската Унија.³

Во теоријата на меѓународното приватно право, како централни елементи на проучувањето се судирот на законите и судирот на јурисдикциите. Автономијата на волјата на странките како правна институција се јавува во средниот век, а нејзин творец е Димулен. Во тоа време таа значела право на странките да изберат обичај на одреден град или провинција на иста држава.⁴ Но, за разлика од широкото прифаќање на автономијата на волјата како точка на врзувањето, традиционално кај договорните односи, а во поново време и кај вондоговорните односи, во делот на меѓународното приватно процесно право како основ за воспоставување на меѓународна судска надлежност се јавува доста подоцна, односно во 70-тите години на минатиот век. Долго време, во меѓународното приватно процесно право, автономијата на волјата не беше прифатена како основ за воспоставување на меѓународна надлежност, согласно сфаќањата за правната природа и основа на меѓународната надлежност. Единствено законот и во определени случаи, меѓународниот договор, се сметаа како основи според кои се определуваат границите на правосудството на една држава. Сепак најновите тенденции, во однос на националната легислатива и меѓународните договори, укажуваат на прогресивно прифаќање на автономијата на волјата на странките како основа за воспоставување на еден вид меѓународна надлежност. Изборот на меѓународно надлежен суд од страна на странките, во меѓународното приватно право се нарекува пророгација (*prorogatio fori*) и е основа за воспоставување на посебен вид меѓународна надлежност – избрана меѓународна надлежност (*prorogatio iurisdictionis*).⁵

2. ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ НА АВТОНОМИЈАТА НА ВОЛЈАТА ВО МЕЃУНАРОДНОТО ПРИВАТНО ПРАВО

Во меѓународното приватно право, автономијата на волјата претставува една од основните точки на врзувањето во кај договорните односи со странски елемент. За разлика од нејзиниот развој во делот на судирот на законите, во делот на меѓународното приватно процесно право автономијата на волја има

3 Повеќе за правните извори на правото на Европската Унија види кај: Meškić Zlatan, Samardić Darko, *Pravo Evropske Unije I*, Sarajevo, 2012, стр. 168-221.

4 Џунов Тодор, *Меѓународно приватно право*, Скопје, 1995, стр. 214.

5 Гаворска Полискена, Дескоски Тони, *Меѓународно приватно право*, Скопје, 2011, стр. 425.

свое посебно значење.⁶ Избраната судска надлежност се воспоставува со договор помеѓу странките.⁷ Овој вид меѓународна надлежност е карактеристичен по тоа што судот својата надлежност ја заснова на спогодбата помеѓу странките, односно врз основа на согласноста на странките, суд на точно определена држава да биде надлежен да решава спорови кои произлегуваат, односно би можеле да произлезат од еден определен нивен договорен или вондоговорен однос.⁸

Законодавецот, самиот врз основа на општоприфатени критериуми ги предвидува условите според кои странките ќе можат да ја користат автономијата на волјата во насока на избор на надлежно правосудство. Заради тоа и се наметнува прашањето – зошто законодавецот ја дава таа можност за конституирање на меѓународна судска надлежност преку користење на автономијата на волјата? Ако се дозволува самите странки да можат да изберат меродавно право, сосема логично е истите тие да можат заштитата на правата кои произлегуваат од нивниот однос да го доверат на суд за кој сметаат дека најуспешно ќе ја оствари својата функција.

Принципот луѓето самите да ги одредат своите обврски и да бидат врзани со оние што самите го определиле е една од најстарите правни и етички идеи.⁹ Таа е својствена како за западноевропската филозофија и римското право, така и за другите, постари култури.¹⁰ Фактот дека законодавецот дозволува самите странки да ги користат овластувањата во рамките кои тој ги поставува укажува на прифаќање на автономијата на волјата и во делот на процесното право.¹¹ Иако како правна институција, автономијата на волја во делот на меѓународното приватно право се јавува во средниот век, определени нејзини зачетоци можат да се најдат и во Коранот според кој преземање на обврските во една спогодба е и преземање на обврски спрема Бога (за кои е иманентно нивното извршување), како и во староиндиската митологија каде еден од боговите бил богот Митра што всушност означува договор.¹² Преведено на јазикот на процесното право истото би означувало должност странките да ги почитуваат спогодбите со кои се обврзале споровите да бидат решавани од страна на определен суд, се разбира во рамките на поставените граници од страна на законодавецот.

6 Yeo Tiong Min, *The effective reach of choice of law agreements*, Singapore Academy of International Law, Volume 20, 2008, стр. 725.

7 James Michael, *Litigation with a foreign aspect, a practical guide*, Oxford, 2009, стр. 26.

8 Hartley C. Trevor, *International Commercial Litigation, Text, Cases and Materials on Private International Law*, Cambridge, 2009, стр. 163.

9 Varadi T., Bordaš B., Knežević G., Pavić V., *Međunarodno privatno pravo, deseto izdanje*, Beograd, 2008, стр. 375.

10 Ibidem.

11 Collier J. G., *Conflict of Laws*, third edition, Cambridge University Press, 2001, стр. 71.

12 Така и Гавроска Поликсена, *Меѓународно приватно право - Судир на законите*, Скопје, 2002, стр. 109.

Сепак можноста странките со своја спогоба да изберат надлежен суд е прифатена подоцна, за разлика од можноста за избор на меродавно право. Така, во САД до 1972 година, судовите не ја прифаќале автономијата на волјата на странките за избор на надлежен суд. Неприфаќањето било последица на сфаќањето според кое надлежноста на судот се воспоставува врз основа на критериумот на соодветност. Прифатената доктрина *forum non conveniense* широко ја поставило можноста за непризнавање на автономијата на волјата во доменот на процесното право, преку одбивање на надлежноста на судовите на САД во случаите кога странките договориле нивна надлежност.¹³ Со одлуката на Врховниот суд на САД од 1972 година во случајот *Bremen v. Zapata Off-Shore Co.* (*Бремен Џројтив Зајатла Оф-Шор Ко.*), прифатена е можноста за употреба на автономијата на волјата во делот на процесното право, како средство за отстранување на правната несигурност и задоволување на потребите на меѓународната трговија.¹⁴

Автономијата на волјата покрај нејзиното значење во однос на можноста странките да определат надлежност на суд за определни односи, означува и прифаќање на таа можност од страна на судовите. Имено во однос на судовите, се заснова нивната обврска да го почитуваат дозволеният избор од страна на страните. Токму тоа е и најголемата придобивка – почитувањето на изборот на странките и тоа како од самите странки, така и од страна на оние кои е потребно да постапуваат во споровите помеѓу странките.

Во однос на законодавецот се јавува потреба да биде регулирана автономијата на волјата единствено во насока на јавниот интерес и потребата од правна сигурност.¹⁵ Сепак, потребно е да се потенцира дека странките немаат неограничена автономија на волја. Заради заштита на јавниот интерес, законодавецот поставува граници на автономијата на волјата на тој начин што предвидува дека за определен вид спорови странките не можат да изберат надлежен суд.

Најпрво, како спорови за кои не може да се склучи спогодба за избор на надлежен суд може да се наведат сите спорови за кои согласно законите на една држава предвидена е исклучива меѓународна надлежност. Самата смисла на пропишувањето на исклучива меѓународна надлежност означува неможност за тој вид спорови да се договори надлежност на суд на друга држава. Исто така постои и група спорови за кои е потребна заштита на послабата страна. Заради тоа постои и ограничување на можноста самите страни да договорат надлежност на суд за спорови кои произлегуваат од односи со потрошувачи,

13 Gruson Michael, *Forum-Selection Clauses in International and Interstate Commercial Agreements*, Illinois Law Review, 133, 1982.

14 *Bremen v. Zapata Off-Shore Co.*, достапен на <http://www.scribd.com/doc/3847531/The-Bremen-v-Zapata-OffShore-Co->

15 Briggs Adrian, *Agreements on Jurisdiction and Choice of Law*, Oxford University Press, стр.12.

односи од осигурување и за работните спорови.¹⁶ Автономијата на волјата подлежи на ограничување како во Хашката конвенција за договорите за избор на надлежен суд од 2005 година (во понатамошниот текст: Хашка конвенција од 2005 година)¹⁷, Регулативата (ЕУ) бр. 1215/2012 на Европскиот парламент и на Советот од 12 декември 2012 година за надлежност и признавање и извршување на пресуди во граѓански и трговски спорови (Новела) (во понатамошниот текст: Регулатива Брисел I (Новела))¹⁸ и во Законот за меѓународно приватно право на Република Македонија (во понатамошниот текст: ЗМПП).¹⁹

2.1. Автономијата на волја и Хашката конвенција од 2005 година

Можноста за склучување на спогодба за избор на надлежен суд, во Хашката конвенција од 2005 година е исклучена во членот 2, преку користење на *numerus clausus*. Согласно членот 2, Конвенцијата не се применува на договорите за избор на исклучиво меѓународно надлежен суд, за односите кои настануваат во врска со²⁰: статусот и правната способност на физичките лица²¹, за обврските за издржување, останатите семејни работи, вклучувајќи и брачно имотен режим и други права и обврски кои произлегуваат од бракот или сличните односи²², тестамент и наследување,²³ потоа за стечајот²⁴, превозот на патници и ствари²⁵, загадување на морските води, ограничување на одговорноста за поморските спорови и влечење во итни случаи и за спасување на бродови²⁶, антимонополски работи (работи во однос на конкуренција)²⁷, одговорност за нуклеарна штета²⁸, побарувања за надомест на штета предизвикана од телесни повреди од страна на или во име на физички лица²⁹, вондоговорна одговорност

16 Deskoski Toni, Dokovski Vangel, *Latest developments of Macedonian Private International Law*, Collection of papers, IX Private International Law Conference, Skopje, 2011, стр. 19.

17 Текстот на Хашката конвенција од 2005 година е достапен на:

http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=98.

18 Текстот на Регулативата Брисел I (Новела) е достапен на:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:351:0001:0032:En:PDF>.

19 Објавен во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 87/2007 од 12.7.2007 година и бр. 156/2010 од 6.12.2010 година.

20 Pribetic I. Antonin, *The Hague convention on Choice of Court Agreements*, The Globetrotter, Volume 10, no. 1, 2005, стр. 2.

21 Види член 2 став 2 точка (а) Хашка конвенција од 2005 година.

22 Види член 2 став 2 точка (b) и (c) Хашка конвенција од 2005 година.

23 Види член 2 став 2 точка (d) Хашка конвенција од 2005 година.

24 Види член 2 став 2 точка (e) Хашка конвенција од 2005 година.

25 Види член 2 став 2 точка (f) Хашка конвенција од 2005 година.

26 Види член 2 став 2 точка (g) Хашка конвенција од 2005 година.

27 Види член 2 став 2 точка (h) Хашка конвенција од 2005 година.

28 Види член 2 став 2 точка (i) Хашка конвенција од 2005 година.

29 Види член 2 став 2 точка (j) Хашка конвенција од 2005 година.

за штета на подвижни ствари³⁰, стварни права на недвижности и закуп на недвижности³¹, правен статус на правни лица и полноважност на одлуките на органите на управување на правните лица³², полноважност на правата од интелектуална сопственост различни од авторските и сродните права³³, повреда на правата од интелектуална сопственост различни од авторски и сродни права, освен во случаите кога тужбеното барање е поднесено за повреда на договорот помеѓу странките во однос на тие права, или кога може да се подведат како повреда на договорот³⁴ и полноважност на уписите во јавните регистри.³⁵

2.2. Автономијата на волјата и Регулативата Брисел I (Новела)

Во Регулативата Брисел I (Новела) можноста странките преку автономијата на волјата да изберат надлежен суд, се регулира во членот 25. Странките не можат да договорат надлежност на суд, кога станува за случаи за кои самата Регулатива предвидува исклучива надлежност.³⁶ Така, во согласност со членот 24 од Регулативата независно од домицилот на тужениот, исклучива надлежност имаат следните судови: во постапка чиј предмет се стварни права на недвижности или закуп на недвижности – судовите на државите членки во која недвижноста се наоѓа;³⁷ во постапки кои се однесуваат на полноважност на конституирањето, ништовноста или престанокот на некое друштво или правно лице или на полноважноста на одлуките на нивните тела – судовите на државите членки во која тоа друштво или правно лице има седиште. При одлучувањето за тоа каде се наоѓа седиштето, судот ги применува своите правила на меѓународното приватно право;³⁸ во постапка по повод упис во некои јавни регистри – судовите на државите членки во кој тој регистар се води;³⁹ во постапки чиј предмет е регистрација или полноважност на патентот, жигот, обликот или моштра и слични права кои мораат да се предадат или регистрираат – исклучиво се надлежно судовите на државите членки на чија територија предавањето, односно уписот е пријавен или регистриран или кој се смета дека е пријавен или регистриран според одредбите на некој акт на Заедницата или меѓународен договор;⁴⁰ во постапки кои се однесуваат на извршување на пресуди – судовите

30 Види член 2 став 2 точка (k) Хашка конвенција од 2005 година.

31 Види член 2 став 2 точка (l) Хашка конвенција од 2005 година.

32 Види член 2 став 2 точка (m) Хашка конвенција од 2005 година.

33 Види член 2 став 2 точка (n) Хашка конвенција од 2005 година.

34 Види член 2 став 2 точка (o) Хашка конвенција од 2005 година.

35 Види член 2 став 2 точка (p) Хашка конвенција од 2005 година.

36 Исклучивата надлежност е регулирана во членот 24 од Регулативата Брисел I (Новела).

37 Види член 24 став 1 од Регулативата Брисел I (Новела).

38 Види член 24 став 2 од Регулативата Брисел I (Новела).

39 Види член 24 став 3 од Регулативата Брисел I (Новела).

40 Види член 24 став 4 од Регулативата Брисел I (Новела).

на државите членки каде пресудата се извршува. Кога се во прашање спорови во кои се појавува *йослаба страна*, според одредбите од Регулативата Брисел I (Новела) можноста за користење на пророгациона спогодба се условува со почитување на правилата кои се востановени во одредбите кои се однесуваат на спорови од осигурување, спорови со потрошувачи и на спорови во врска со индивидуални договори за вработување.⁴¹

2.3. Автономијата на волјата и ЗМПП

Основното право кое е содржано во ЗМПП, а кое се однесува на договорот за избор на надлежен суд, е неможност на странките да склучат полноважен договор, доколку за тој вид спорови е предвидена исклучива надлежност на суд на Република Македонија.⁴²

Во Република Македонија, согласно ЗМПП, автономијата на волјата во делот на избор на надлежен суд, исклучена е и со одредбата содржана во членот 56 став 4, според кој странките не можат да склучат пророгациона спогодба за брачни спорови, за спорови за утврдување на татковство или мајчинство, спорови за чување, подигнување и воспитување на деца кои се под родителска грижа, спорови за законско издржување, спорови во врска со родителски права и за давање на дозвола на малолетници да стапат во брак.⁴³

Правото на странките да изберат надлежен суд е ограничена во уште два случаи, но со дополнително условување во однос на заштитените лица. Така, членот 56 став 2 од ЗМПП предвидува дека странките не можат да договорат надлежност на странски суд, во спорови од односи со потрошувачи и во спорови од односи на осигурување, но под дополнителен случај – потрошувачот, односно осигуреникот кој е физичко лице, да има живеалиште на територија на Република Македонија.

Причините заради кои целосно или делумно се исклучува автономијата на волјата во поглед на изборот на надлежен суд во овие случаи, може да се согледа во економската ранливост на овие две категории субјекти. Можноста од злоупотреба на автономијата на волјата, се согледува преку економскиот притисок на посилната страна со условување на послабата страна за пристапување кон условите кои ги нуди, притоа водејќи исклучиво сметка за својот интерес.⁴⁴

41 Види ги членовите 10–23 од Регулативата Брисел I (Новела).

42 Види го член 56 став 1 од ЗМПП.

43 Види го член 56 став 4 од ЗМПП.

44 Ruhl Gisela, *Party Autonomy in the Private International Law of Contracts: Transatlantic Convergence and Economic Efficiency*, Cambridge, 2007, стр. 153–184.

3. СОГЛАСНОСТА НА ВОЛЈАТА НА СТРАНКИТЕ

За автономијата на волјата да произведе правно дејство, потребно е да постои согласност на волјите на страните. Во меѓународното приватно право согласноста може да се разгледува од неколку различни аспекти и тоа: согласност во трговското право, согласност во примената и докажувањето на странското право, согласноста за избор на меродавно право, согласноста во делот на признавање и извршување на судските одлуки како и согласноста во делот на јурисдикцијата на судовите.

Пред да биде прифатена согласноста на волјите како основа за воспоставување на меѓународна надлежност на суд, принципот на територијализам бил единствен принцип врз основа на кој се воспоставувала надлежноста на судовите. Со развојот на меѓународната трговија и деловните активности помеѓу субјекти кои се наоѓаат во различни држави, принципот на територијализам сè повеќе слабее, за сметка на принципот на согласност на волјите на странките.⁴⁵ Така на пример, во одлуката во спорот *Carbon Black Export, Inc. v. S.S. Monrosa* (Блек Експорт Инк. Против С.С. Монроса)⁴⁶, донесена од страна на the Court of Appeal of the 5th Circuit (Апелациониот суд на Петтиот дистрикт) во 1959 година, не е прифатена согласноста на страните за избор на надлежен суд. Според образложението на одлуката, изборот на суд од страна на самите страни се смета за спротивно на јавниот поредок и истиот не бил прифатен. Брзиот развој на трговските односи на САД и желбата за се поголема афирмација на правосудството на САД се едни од причините со одлуката во спорот *Bremen v. Zapata Off-Shore Co* (Бремен против Запата Оф-Шор Ко), Врховниот суд на САД да ја прифати согласноста на страните за воспоставување на надлежност на судовите.⁴⁷

Влијанието на согласноста на волјата на странките се огледа и во потребата од унификација на правилата за меѓународна надлежност. Потребата од унификација се појавува единствено во случаите кога страните не го определиле механизмот за решавање на своите спорови.⁴⁸ *A contrario*, кога странките самите го определиле механизмот за решавање на своите спорови и тоа го постигнале преку согласност на волјите, во тој случај потребно е почитување на таа согласност како од страна на самите страни при покренување на постапката за решавање на спорот, така и од страна на засегнатите судови, на судот чија надлежност е воспоставена и судот чија надлежност би постоела доколку страните не постигнале согласност на волјата.

45 Helene van Lith, *International Jurisdiction and Commercial Litigation*, A.T.M.C. Asser Press, 2009, стр. 3–4

46 *The Monrosa v. Carbon Black Export, Inc.*, 359 U.S. 180 (1959), достапно на: <http://supreme.justia.com/cases/federal/us/359/180/case.html>.

47 Wautelet STR., *What has International Private Law achieved in meeting the challenges posed by globalization?*, достапно на http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1138625.

48 Helene van Lith, *op. cit.*, стр. 7.

За согласноста на волјите на странките да биде основа за воспоставување на меѓународна надлежност на суд недвосмислено е дека е потребно истата да е резултат на слободна изразена согласност на волјите од страна на деловно способни лица. Таа согласност потребно е да биде двонасочна, односно да постои и кај двете договорни страни. Можноста за вршење на економски притисок од страна на посилната страна преку наметнување на свои услови како во однос на содржината на договорот, така и во однос на изборот на надлежен суд, го свртува вниманието на законодавецот во однос на заштита на послабата страна.

Покрај слободниот израз на волјата на странките, потребно е истата согласност да е дадена од страна на лице кое може правно да се обврзе по пат на договор. Во овој дел, посебно интересно е прашањето за определување на способноста на лицето да може правно да се обврзе преку изразување на сопствената волја за решавање на спорите од меѓусебните деловни односи со друго лице и тоа како услов за признавање и извршување на странска судска одлука. Истото прашање може да биде разгледувано од два аспекти.

Најпрво потребно е да се даде одговор на прашањето според кое право ќе се цени дали едно лице може правно да се обврзе по пат на договор, за да се смета дека е дерогирана надлежност на еден суд, односно пророгирана надлежност на друг суд. Одговорот на ова прашање се добива преку правилата на меѓународното приватно право на државата каде се поставува ова прашање. Во зависност од колизионото решение кое е прифатено во државата, можноста лицето да е страна на договор за избор на надлежен суд може да биде поставено на два начина, или согласно правото на државата чие државјанство има лицето или согласно правото на државата каде лицето има живеалиште.

3.1. Способноста на странките да бидат страни на пророгациона спогодба според ЗМПП

Согласно членот 15 од ЗМПП, за правна и деловна способност на физичкото лице, меродавно право е правото на државата чиј државјанин е тоа лице. Станува збор за прифаќање на *lex nationalis* како основно колизионно решение во доменот на правната и деловната способност на физичките лица, од кои директно зависи можноста лицето да склучува договори и презема обврски. Како супсидијарно решение е прифатена можноста за едно лице кое е деловно неспособно според неговото *lex nationalis*, да се смета за деловно способно, доколку според законите на местото каде настанала обврската ги исполнува условите за признавање на деловната способност.⁴⁹ Во однос на правните лица и прашањето за нивната способност исто така се решава по пат на колизиона норма. Како основно колизионно решение е прифатено е правото на државата

⁴⁹ Види член 15 ст. 2 ЗМПП.

чија припадност има правното лице, со определување на припадноста на правното лице согласно принципот на регистрација.⁵⁰

Ваков начин на регулирање на правната и деловната способност, преку прифаќање на *lex nationalis* е карактеристичен за државите кои произлегоа од единствениот правен систем на поранешна СФРЈ. Во Уставот на Р Србија⁵¹, предвидена е одредба според која сите лица кои имаат навршено 18 години, се сметаат за деловна способност. На тој начин иако и Законот за решавање на судирот на законите со прописите на другите држави на Р Србија (во понатамошниот текст ЗРСЗ)⁵² како основна колизиона норма ја прифаќа *lex nationalis*, истата одредба е дерогирана согласно членот 37 од Уставот на Р Србија.⁵³ Имено, согласно член 14 од ЗРСЗ, за правна и деловна способност на физичкото лице меродавно е правото на државата чиј државјанин е тоа лице. Физичкото лице кое според правото на државата чијшто е државјанин би било деловно неспособно, деловно е способно ако има деловна способност според правото на местото каде што настанала обврската. За лишување или ограничување на деловната способност на физичкото лице е меродавно правото на државата чијшто државјанин е тоа лице.⁵⁴ *Lex nationalis* како основно колизионо решение во однос на деловната способност на физичките лица е прифатено и во Законот за меѓународно приватно и процесно право на Република Словенија.⁵⁵

За разлика од прифаќањето на *lex nationalis* како основно колизионо решение во делот на определување на правната и деловната способност, во некои држави е прифатен домицилот. Така, согласно член 35 од швајцарскиот закон за МПП, деловната способност на лицето, се определува според *lex domicili*.⁵⁶ Домицилот пак на правните лица се определува на ист начин како и во Р Македонија, со прифаќање на принципот на регистрација.⁵⁷

Вториот случај кога може да се постави прашањето за способноста да се биде страна на спогодбата за избор на надлежен суд е во постапката за признавање и извршување на странска судска одлука. Имено се поставува прашањето кои правни средства ѝ стојат на страната која се противи на признавањето и извршувањето на странската судска одлука кога е донесена е

50 Види член 16 ЗМПП.

51 Види член 37 од Уставот на Р Србија, достапен на:

http://www.sllistbeograd.rs/documents/ustav_republike_srbije_lat.pdf.

52 Види член 14 ст. 1 од ЗРСЗ, објавен во „Službeni list SFRJ“ br. 43-/1982, sa ispravkama u „Službeni list SFRJ“, br. 72/82 i „Službeni list SRJ“, br. 46/96.

53 Станивуковић Маја, Ђундић Петар, *Меѓународно приватно право – посебни гео*, Нови Сад, 2008. стр. 18.

54 Vidi član 14 stav 1,2,3, ZRSZ.

55 Vidi član 13 ZMZPP Republike Slovenije.

56 Види член 35 од Швајцарскиот федерален закон за меѓународно приватно право.

57 Види член 21 од Швајцарскиот федерален закон за меѓународно приватно право.

донесена од страна на суд кој немал надлежност да постапува во спорот заради неполноважност на спогодбата за избор на надлежен суд заради неспособност на страните да склучат пророгациона спогодба.

Во правниот систем на Р Македонија, признавањето и извршувањето на странските судски одлуки е регулирано во ЗМПП, во кој се наведени и одредбите во поглед на самите услови за признавање и извршување на странските судски одлуки. Во ЗМПП отсуствува законска одредба која како посебен услов ќе ја предвиди неспособноста на страната да склучи договор за избор на надлежен суд како основа за поднесување на приговор против признавањето и извршувањето на странската судска одлука. По пат на толкување единствено се остава можноста судовите со користење на институтот на јавен поредок да го одбијат признавањето и извршувањето на странската судска одлука. Иако непостоењето на повредата на јавниот поредок е услов за кој судот води сметка по службена должност, се остава можност, страната која се противи на признавањето и извршувањето на странската судска одлука во приговорот да наведе непостоење на способност на лицето да склучи договор за избор на надлежен суд, за потоа судот да утврди постоење или непостоење на способност на страната за склучување на договор за избор на надлежен суд.

3.1. Способноста на странките да бидат страна на пророгациона спогодба според Хашката конвенција од 2005 година

Како посебен услов, способноста на странките да склучат договор за избор на надлежен суд, во однос на признавањето и извршувањето на странски судски одлуки е предвидена во Хашката конвенција од 2005 година. Во член 9 од Конвенцијата, како посебен и самостоен услов заради кој може предлогот за признавање и извршување да биде одбиен е неспособноста на лицето да биде страна на спогодбата за избор на надлежен суд според правото на државата каде се бара признавањето и извршувањето на странската судска одлука.⁵⁸ Овој услов е поставен самостојно, покрај останатите услови за признавање и извршување на странски судски одлуки кои се донесени врз основа на договор за избор на надлежен суд. Генералното правило за признавање и извршување на странски судски одлуки донесени врз основа на Хашката конвенција е поставено во член 8 од истата. Членот 8 е дополнет со посебен член, членот 9 кој ги предвидува дискреционите овластувања на судот на државата пред која се поставило прашањето за признавање и извршување.⁵⁹

⁵⁸ Види член 9 од Хашката конвенција од 2005 година.

⁵⁹ Brand A. Roland, Herrpur Paul, *The 2005 Hague Convention on Choice of Courts Agreements, Commentary and Documents*, Cambridge University Press, 2008, стр. 13.

4. НАМЕРАТА, ОДНОСНО ЦЕЛТА НА СТРАНКИТЕ

Третиот субјективен елемент кој постои кај изречно избраната меѓународна надлежност претставува намерата, односно целта која странките сакаат да ја постигнат со склучување на договор за избор на надлежен суд. Со склучување на спогодбата за избор на надлежен суд, странките на тој начин вршат промена на постоењето на надлежност на некој друг суд. Доколку договорот не се склучи, во тој случај остане надлежноста на дерогираниот суд и истиот согласно националните правила за меѓународна надлежност ќе го има правото и должноста да постапува *in concreto*. Од тоа јасно произлегува намерата на странките, со меѓусебен договор да ја изменат надлежноста на еден суд и да воспостават надлежност на друг суд за постапување во спорови кои произлегле или би можеле да произлезат од некој нивен однос, за кој законодавецот допуштил слобода на договарање. Целта која притоа ја остваруваат странките е јасна – *конституирање на надлежност на суд проследена со дерогирање на надлежност на некој суд*. Истата цел во овој случај ја постигнуваат со користење на договорот како средство за конституирање на меѓународна надлежност. Во секој случај, целта е објективен критериум кој постои, заради последицата која произлегува од самиот договор кој го склучуваат странките. И намерата и целта мора да бидат во границите допуштеноста од страна на националното законодавство.

Со проргација може посредно да се влијае и на изборот на меродавното право за решавање на спорот помеѓу странките.⁶⁰ Странките можат, инспирирани од законските решенија кои ги нуди законодавецот на една држава, а кои се соодветни за суштината на предметот на спорот помеѓу странките, да се определат за избор на надлежност на судот на државата чии законски решенија сакаат да се применат. Така, со примена на правилата на сопственото меѓународно приватно право, избраниот суд ќе го определи меродавниот правен поредок согласно чии правила ќе може да се регулира односот. Дотолку повеќе што во теоријата е прифатено и стојалиште според кое како категории на индиции кои служат како доказ за молкумно изразена волја на странките за избор на меродавно право, се смета изборот на одреден суд.

Намерата на странките доколку се разгледува од аспект на избраниот суд може да предизвика да се конституира надлежност на инаку ненадлежен суд или да се конституира надлежност на само еден од потенцијално конкурентните надлежни судови. Во првиот случај се конституира надлежност на суд кој воопшто не би бил надлежен доколку не постоел договорот помеѓу странките. На тој начин неговата надлежност се заснова исклучиво врз основа на договорот помеѓу странките.

60 Dika M., Knežević M., Stojanović S., *Komentar zakona o međunarodnom privatnom i procesnom pravu*, Beograd, 1991, str. 187.

Причините заради кои суд на една држава би го прифатил договорот за негов избор како основа за воспоставување на меѓународна надлежност во теоријата се објаснуваат преку интересот кој го имаат државите чија судска јурисдикција е пророгирана за афирмација на сопственото правосудство, зголемување на меѓународниот углед и меѓународната улога⁶¹, можноста за специјализација на судовите за решавање на определен вид спорови со меѓународен елемент⁶². Во вториот случај, кога странките со спогодбата за избор на надлежен суд определуваат надлежност на еден од повеќето потенцијални судови се врши избор на елективната надлежност на судот и нејзина трансформација во исклучиво избрана меѓународна надлежност.

Судот чија надлежност е пророгирана и без постоење на договорот помеѓу странките ја има основата за постапување во конкретниот случај, а дали ќе биде заснована или не може да зависи од направениот *forum shopping* од страна на тужителот. Намерата на страните во овој случај е да го изберат оној суд кој од потенцијално конкурентните би ги исполнил очекувањата на странките, додека целта е дерогација на елективната надлежност на останатите судови и претворање на елективната надлежност на пророгираниот суд во негова исклучива надлежност.

Причините заради кои странките се одлучуваат да склучат договор за избор на надлежен суд, се различни. Страните можат да се определат за воспоставување на надлежност на еден суд затоа што сметаат дека истиот е неутрален, ефикасен, потоа заради неговата просторната одалеченост, врската на судот со предметот на спорот како и познавањето на службениот јазик на кој ќе се одвива постапката.⁶³ Сепак, е оставена слободната волја на странките самите да го изберат начинот на заштита на нивните субјективни права водејќи се од намерите и целите кои сакаат да ги постигнат. Правната сигурност е врвен принцип во меѓународното приватно право.⁶⁴ Во ниту еден случај не смее да се дозволи странките со користење на своите овластувања да ја повредуваат правната сигурност на штета на јавниот интерес. Заради тоа потребно е легислативниот систем на секоја држава успешно да балансира помеѓу причините заради кои на странките ќе им дозволи, односно забрани договарање на надлежност на странски, односно домашен суд.

61 Fawcett, J.J., *Forum shopping: some questions answered*. Northern Ireland Legal Quarterly, 35, 141–152, 1984.

62 Borcher J. Patric, *Punitive Damages, Forum Shopping, and the Conflict of Laws*, Louisiana Law Review, Vol. 70, 2010, n.2, стр. 536.

63 Vuković Đuro, *Međunarodno građansko procesno pravo*, Informator, Zagreb, 1987, стр. 27.

64 Ruhl Gisela, *Methods and Approaches in Choice of Law: An Economic Perspective*, Berkeley Journal of International Law · Volume 24 | Issue 3. Article 2. 2006, стр. 807.

5. ЗАКЛУЧОК

Автономијата на волјата на странките, во денешни услови сè повеќе се прифаќа како основ за воспоставување на посебен вид меѓународна надлежност – избрана меѓународна надлежност. Потребата од регулирање на овој вид меѓународна надлежност, лежи во фактот што правото на правораздавање и регулирање на правата и обврските на странките е предвидено за националните државни органи (во прв ред судовите), па токму заради тоа е неопходно поставување на границите во кои автономијата на волјата ќе предизвика промена на меѓународна надлежност на еден суд.

Од анализата на автономијата на волјата во меѓународното приватно процесно право, можеме да заклучиме дека истата во прв ред потребно е да се разгледува како согласност на странките да изберат надлежен суд. Но, покрај оваа согласност, во делот на меѓународното приватно процесно право, може да се каже дека се појавува и нов процесен феномен. Овој нов процесен феномен, се јавува како резултат на постапката за егзекватура на странските судски одлуки. Преведено на јазикот на меѓународното приватно процесно право, истиот означува согласност на државите да признаат и извршат одлуки донесени од страна на суд чија меѓународна надлежност е заснована врз основа на спогодба помеѓу странките. Таа согласност е изразена во националните закони за меѓународно приватно право, во делот со кој се регулира признавањето и извршувањето на странските судски одлуки, а во поново време и во меѓународните договори. Таков пример е Хашката конвенција за договорите за избор на надлежен суд од 2005 година, која се заснова на идејата за согласност на државите за признавање и извршување на судски одлуки донесени од страна на суд чија надлежност е пророгирана со спогодба помеѓу странките.

Погледнато од теоретски аспект, неминовен е заклучокот дека автономијата на волјата на странките, во меѓународното приватно процесно право има свој правноизразен облик – пророгационата спогодба. Таа е израз на согласноста на волјата на странките (односно појавен облик на согласноста на автономијата на волјата во делот на процесното право), суд на определена држава да биде надлежен да ја даде правната заштита во случај на повреда, или отстранување на опасност од повреда на определено граѓанско-субјективно право.

Prof. dr. Toni Deskoski

Professor, Iustinianus Primus Law Faculty - Skopje, Ss. Cyril and Methodius University in Skopje

Assoc. Prof. Dr. Vangel Dokovski

Associate Professor, Iustinianus Primus Law Faculty - Skopje, Ss. Cyril and Methodius University in Skopje

PARTY AUTONOMY IN INTERNATIONAL CIVIL LITIGATION

Summary

The authors analyses party autonomy as part of international civil litigation. In recent years, international civil litigation in the Republic of Macedonia and in the European Union has been on the rise. One of the concerns today is upholding the jurisdictional agreements of the parties. However, many considerations have become more prominent such as the issues of public policy (domestic public policy, international public policy and transnational public policy), justice and fairness to parties (due process) and wider public interest. Therefore, there is an also trend for development of internal and international law realting to international civil litigation. Throughout the paper, special attention is given to the provisions of the Macedonian PIL, European PIL and the Hague Convention on Choice of Court Agreements, regarding the choice of jurisdiction and it's limits.

Key words: *international civil litigation, party autonomy, choice of jurisdiction, consent, agreements on jurisdiction.*